

A SZÜLETÉSSZÁM ALAKULÁSÁNAK GAZDASÁGI HATÁSAI

DR. ANDORKA RUDOLF

Amikor a jelenlegi magyar demográfiai helyzet gazdasági hatásait vizsgáljuk, homlokegyenest ellentétes problémákkal találjuk szemben magunkat, mint a világ túlnyomó részében. A gazdaságilag gyengén fejlett országokban a népesség olyan gyorsan nő, hogy a nemzeti jövedelem ennél nagyobb ütemű növelése, vagyis a gazdasági fejlődés biztosítása igen nagy gazdasági erőfeszítéseket követel ezeknek az országoknak népességétől. A fejlett kapitalista országokban a termékenységnek a két világháború közötti visszaesését az élveszületési arányszám megnövekedése követte; ezt a polgári közgazdászok gazdasági szempontból kedvezőnek tartják és az elmúlt két évtized jobb gazdasági konjunktúráját részben ezzel magyarázzák.

Ezzel szemben Magyarországon az igen kis termékenység gazdasági hatásait kell vizsgálnunk: a tiszta reprodukciós együttható 1958 óta 1,0 alatt van, ez azt jelenti, hogy — a jelenlegi halandóság figyelembevételével — a mai anyanemzedékek helyére kisebb létszámú szülőképes korú lánynemzedékek fognak lépni, vagyis a jelenlegi termékenység és halandóság fennmaradása esetén a népesség bizonyos idő múlva csökkenni kezdene. Mivel a halandóságot — az orvostudomány mai állása szerint — nem lehet bizonyos határokon túl javítani, és ezeket a határokat kezdjük megközelíteni, a népesség növekedését meghatározó legfontosabb tényező a termékenység.

E tanulmányban az a célom, hogy megvizsgáljam: milyen gazdasági hatásai lennének a jelenlegi termékenységi helyzet fennmaradásának, hogy ezeknek a hatásoknak és más, nem demográfiai szempontoknak mérlegelése alapján olyan intézkedéseket hozzanak, amelyek elősegítik a termékenységnek a gazdasági és más megfontolások alapján legkedvezőbb szintre való emelkedését.

A JELENLEGI SZÜLETÉSSZÁM HATÁSA A NEMZETI JÖVEDELEM NÖVEKEDÉSÉRE

A népesség és az — első megközelítésképpen — azzal arányosnak tekintett munkaerőlétszám alakulásának hatását a globális nemzeti jövedelemre a következő képlet segítségével vizsgálhatjuk:

$$\frac{\Delta J}{J} = \left[\alpha \frac{\Delta T}{T} + \beta \frac{\Delta M}{M} + \gamma \frac{\Delta F}{F} + \frac{\Delta J'}{J} \right] \quad [1]$$

ahol:

J — a nemzeti jövedelem,

T — a termelőalap (álló-+ forgóalap),

M — a munkaerőlétszám,

F — a természeti erőforrások,

$\frac{\Delta J}{J}$, $\frac{\Delta T}{T}$, $\frac{\Delta M}{M}$, $\frac{\Delta F}{F}$ — a nemzeti jövedelem, a termelőalap, a munkaerőlétszám és a természeti erőforrások növekedési üteme,

$\frac{\Delta J}{J}$ — a nemzeti jövedelem növekedése a műszaki fejlődés következtében.

Az α , β és γ pedig azt fejezik ki, hogy a termelőalap, a munkaerőlétszám és a természeti erőforrások 1 százalékos növekedése külön-külön a nemzeti jövedelem hány százalékos növekedését okozza. Az α , β és γ összege körülbelül 1, ez azt jelenti, hogy a termelőalap, a munkaerőlétszám és a természeti erőforrások egyformán 1 százalékos növekedése esetén a nemzeti jövedelem is körülbelül 1 százalékkal nő (változatlan műszaki színvonalon, és ha a termelés növelése nem jár a termékegységre eső költségek csökkenésével). Ha viszont az egyik tényező, például Magyarországon a munkaerő, nem nő, akkor ugyanolyan beruházások (termelőalap-növekedés) esetén kevesebb nő a nemzeti jövedelem, mintha a munkaerőlétszám nőne.¹

Kérdés, hogy milyen szerepet játszanak a természeti erőforrások a nemzeti jövedelem növekedésében, másszóval: a természeti erőforrások (föld, bányakincsek, energiaforrások) korlátozott volta a mai konkrét magyarországi helyzetben nem teszi-e gazdaságilag előnytelené a népesség növekedését, mert az egy főre eső természeti erőforrás-mennyiség csökkenése következtében a munkaerőegységre eső termelés csökken. A természeti erőforrások jövőbeli állományának felmérésével foglalkozó amerikai tudományos intézet (*Resources for the Future, Inc.*) (3) vizsgálatai szerint a közeljövőben a világon a természeti erőforrások állománya egészében nem korlátozza a gazdasági fejlődést, sőt a mezőgazdasági termékek és nyersanyagok világpiaci ára hosszabb idő óta csökkenő irányzatot mutat az iparcikkek árához viszonyítva, így a nyersanyagtermelő országok hátrányosabb, a nyersanyagok ipari feldolgozásával foglalkozó országok pedig előnyösebb helyzetbe kerültek. Az olyan, Magyarországnál nyersanyagban szegényebb és nagyobb népsűrűségű országok, mint Hollandia és Svájc fejlettségi színvonala és gyors gazdasági növekedése is bizonyítja, hogy a természeti erőforrások korlátozott volta — a külkereskedelem lehetőségeinek kihasználása esetén — nem gátolja érezhetően a gazdasági fejlődést.² Elméleti megfontolások is erre a következtetésre vezetnek; a természeti erőforrások nem alkotnak egységes és egyszerű és mindenkorra adott tömeget, és ha egy bizonyos ilyen erőforrásban hiány

¹ Az alábbi néhány példa szemlélteti az α , β és γ számszerű értékét. Douglas (1) az Egyesült Államok 1899 és 1929 közötti adatai alapján az $\alpha = 0,25$ és $\beta = 0,75$ értékeket kapta. Kornai és Wellisch az 1950—1962. évek magyar adatai alapján, a nemzeti jövedelem standard elosztását feltételezve, 0,16—0,18 körüli α -t lát valószínűnek (2). Solow hasonló feltételezéssel $\alpha \approx 0,33$ -at számított ki az amerikai gazdaság nem mezőgazdasági részére (idézi Kornai—Wellisch). A γ -t mindegyik idézett számítás elhanyagolta. Bár e számítások eredményei, amint arra Kornai és Wellisch utalnak különösen, csak bizonyos feltételek között felelnek meg a valóságnak, azt a következtetést általában levonhatjuk belőlük, hogy a munkaerő 1 százalékos növekedése nagyobb mértékben (kb. 0,6—0,8 százalékkal) növeli a nemzeti jövedelmet, mint a termelőalap 1 százalékos növekedése. Megjegyzem, hogy az idézett szerzők nem pontosan a fenti alakban használják az [1] képletet.

² Érdemes megemlíteni, hogy a teljesen nyersanyagszegény és kis megművelhető földterülettel rendelkező Svájcban jelenleg több százezer külföldi „vendégmunkás” dolgozik.

jelentkezik, másikkal lehet pótolni (műanyagok); a műszaki fejlődés során pedig addig gazdaságilag értéktelennek tartott természeti kincsek (pl. az uránérc) kerülnek a természeti erőforrások közé. Mindennek alapján azt a következtetést vonhatjuk le, hogy az [1] képletben szereplő $\gamma \cdot \frac{\Delta F}{F}$ vagyis

a természeti erőforrások oldaláról nem kell a közeljövőben Magyarországon a nemzeti jövedelem növekedését gátló hatásra számítanunk, a növekedést elsősorban a termelőalap és a munkaerőlétszám növekedési üteme határozza meg.

Az [1] képlet szerint az egyik tényező, például *a termelőalap gyorsabb növekedése helyettesíteni képes a másikat, például a munkaerőlétszám lassúbb növekedését.* Az, hogy ez a helyettesítési arány milyen (a termelőalap hány százalékos növekedése képes a munkaerőlétszám egy százalékos növekedését helyettesíteni), függ a műszaki és gazdasági fejlődés jellegétől. Ha az tőkeigényes és munkamegtakarító irányban halad (automatizálás), a helyettesítés lehetősége nagy, ha viszont munkaigényes irányú (például olyan, főképpen a szolgáltatási szektorhoz tartozó új szükségletek jelentkeznek a fejlődés során, amelyeket nem lehet gépek segítségével kielégíteni), akkor a nagyobb beruházások nem képesek pótolni a kisebb munkaerőlétszám okozta nemzeti jövedelem-kiesést. Az elmúlt évtizedekben az ipar fejlődése munkamegtakarító volt, ugyanakkor azonban főképpen a szolgáltatások területén alig gépesíthető munkaterületek jutottak mind nagyobb szerephez.

Végül ejtsük el azt a megközelítő feltételezést, hogy a munkaerő arányos a népességgel, és vizsgáljuk meg, hogy ennek az aránynak milyen változásaira számíthatunk. A születésszám csökkenését követő első időszakban a *munkaerő aránya* kissé növekedhet, mert kevesebb a szülés és a gyermeknevelés miatt kieső női munkaerő. A későbbiekben is felmerül az a lehetőség, hogy a kis születésszám miatt kieső munkaerőt a *nők és nyugdíjasok fokozott munkába állításával* pótoljuk. A nők foglalkoztatásának növelése igen bonyolult probléma és itt csak jelezni kívánom, hogy az többek között a háztartási munkát megkönnyítő szolgáltatásoknak a jelenleginél sokkal nagyobb fokú kiépítését teszi szükségessé, hogy a háztartási munka ne jelentsen nagy terhet a dolgozó nő számára. A nyugdíjasok egy része kétségtelen szívesen dolgozna és képes is lenne erre, továbbdolgozásuk a népgazdaság és saját érdekében is kívánatos, a nyugdíjasok jelentős része azonban nem akar és nem is tud tovább dolgozni.

Tehát *amikor a jelenleg megszülető kisebb nemzedékek 15—20 év múlva munkába lépnek, a nemzeti jövedelem növekedése kisebb lesz, mint ha az éves születési arányszám ma nagyobb lenne.* Ha ebben az időszakban a nemzeti jövedelem nagyobb részét fordítjuk beruházásra és kisebb részét fogyasztásra, a termelőalap gyorsabb növekedése kiegyenlítheti a munkaerő lassúbb növekedését vagy stagnálását, de ez meglassítja a fogyasztás növekedését; a nők és az öregek fokozott foglalkoztatásával csak bizonyos mértékig lehet a munkaerő-kiesést pótolni.³

³ Mindezek a következtetések csak a Magyarországra jellemző gazdasági feltételek között érvényesek. Az igen sűrűn lakott gazdaságilag gyengén fejlett országokban (például Indiában), ahol rejtett munkanélküliség van, ahol a termelőalap növekedése nem elég nagy a munkanélküliek és a munkaerő-növekedés munkába állításához, végül ahol a megművelhető földterület alig lehet kiterjeszteni, az [1] képletben szereplő β igen kicsi vagy zérus, tehát a népesség gyors növekedése nem előnyös a nemzeti jövedelem növekedése számára, az egy főre eső jövedelem növekedését pedig gátolhatja. A fejlett kapitalista országokban viszont a viszonylag gyorsan növekedő népesség nagyobb hatékony keresletet teremt és ezzel elősegíti a termelő-kapacitások kihasználását. Lásd erről részletesebben Hansen tanulmányát (4).

A JELENLEGI SZÜLETÉSSZÁM HATÁSA
AZ EGY FŐRE ESŐ JÖVEDELEMRE ÉS AZ ÉLETSZÍNVONALRA

Abban a 15—20 éves időszakban, amíg a jelenlegi kis születésszám nem érezteti lényegesen hatását a munkaerő növekedésére, az egy főre eső jövedelem gyorsabban nőhet, mint ha a születésszám nagyobb lenne, mert ugyanannak a produktív korú népességnek kevesebb gyermeket kell eltartania. Ez jelentkezik egyrészt a családokon belül, ahol kevesebb gyermek esetén — a jelenlegi családipótlék-rendszer mellett — kisebb eltartási teher nehezedik a szülőkre, másrészt népgazdasági szinten is, ahol kisebb állami kiadások (oktatási költségek, családi pótlék, lakás stb.) szükségesek a gyermekek felnevelésével kapcsolatban.

Jól szemléltetheti a születésszám-csökkenés ilyen irányú gazdasági hatását a lakáshelyzet. Az ország lakásállománya és laksűrűsége 1949 óta a következőképpen alakult (5):

Időpont	Lakásállomány	A 100 lakásra jutó lakók száma
1949. január 1.	2 476 118	365
1960. január 1.	2 759 711	345
1963. január 1.	2 909 000	329

1954 elején az ország népessége 9 645 000 volt. Ha az az évi 116 677 nagyságú természetes szaporodás nem csökkent volna, 1963. január 1-én a 100 lakásra jutó lakók száma 363 lett volna, vagyis a lakáshelyzet nem javult volna 1949-hez képest, csak az 1949 utáni években bekövetkezett romlást sikerült volna megszüntetni.

Az egy főre eső jövedelemnek ezt az átmeneti javulását fel lehet használni a beruházások vagy a fogyasztás növelésére. Ha beruházzuk, akkor rövid távon nem nő az életszínvonal a kis születésszám miatt, viszont hosszabb távlatban jobban nő a nemzeti jövedelem és magasabb jövedelemszinttel lépünk be abba az időszakba, amikor a születésszám csökkenésével járó öregedés hátrányos hatása a munkaerőben jelentkezni kezd. Ha elfogyasztjuk, akkor rövid távon nő az életszínvonal, viszont hosszabb távlatban nem érünk el magasabb jövedelemszintet a jelenlegi születésszám-csökkenés következtében, csak az öregedés kedvezőtlen hatásai jelentkeznek.

A JELENLEGI SZÜLETÉSSZÁMMAL JÁRÓ ÖREGEDÉS HATÁSA
AZ ELTARTÁSI TEHERRE

A kis élveszületési arányszámnak leglényegesebb hosszú távú gazdasági hatása a népesség öregedésével áll kapcsolatban. Az öregedésnek — vagyis a fiatalabb korosztályok aránya csökkenésének és az öregebb korosztályok aránya növekedésének — csak kisebb oka a várható átlagos élettartam meghosszabbodása, jóval fontosabb szerepet játszik ebben az élveszületési arányszám csökkenése.

A korösszetétel öregedése következtében megváltozik a produktív korúakra nehezülő eltartási teher: *kevesebb gyermeket és több idős korút kell a produktív korú népesség munkájával megtermelt nemzeti jövedelemből eltartani.* Bourgeois-Pichat levezetése szerint (6) a fiatalok eltartási terhe egyenesen, az öregek eltartási terhe pedig fordítva arányos a tiszta reprodukciós együlthatóval, tehát az összes eltartási teher:

$$E = g G R + \frac{\ddot{o} \ddot{O}}{R} \quad [2]$$

ahol

E — az eltartási teher,

R — a tiszta reprodukciós együttható,

G — a fiatalokú eltartottak aránya az egész népességben,

\ddot{O} — az öregkorú eltartottak aránya az egész népességben,

g — egy fiatalokú eltartott költsége egy produktív személy költségeihez viszonyítva,

\ddot{o} — egy öregkorú eltartott költsége egy produktív személy költségeihez viszonyítva.

Ha a [2] egyenletet differenciáljuk a tiszta reprodukciós együttható szerint, akkor megkapjuk, hogy annak milyen értéke mellett a legkisebb a produktív korúakra nehezedő eltartási teher; tehát ez a teher akkor a legkisebb, ha:

$$R = \frac{\ddot{o}\ddot{O}}{gG} \quad [3]$$

Kíséreljük meg meghatározni a [3] képletben szereplő tényezők értékét a jelenlegi magyar gazdasági és demográfiai viszonyok között! A Központi Statisztikai Hivatal által használt a különböző korúak fogyasztási igényeit kifejező fogyasztási egységek alapján *Illés György* (7) 520 forintra becsüli egy gyermek átlagos eltartási költségét a családban. Ugyanakkor az egy főre eső átlagos jövedelem 898 Ft. A Központi Statisztikai Hivatal vizsgálatában szereplő nyugdíjasok nyugdíjátalaga 639 Ft volt (8). Ezek a tételek azonban nem veszik figyelembe a juttatásokat, amelyek az állami költségvetésben jelentkeznek. A gyermekeknel a legjelentősebb ilyen tétel az oktatási költség, amely bruttó alapon (a szülők által fizetett tandíj stb. levonása nélkül) számítva a következő: óvodások 3551 Ft, általános iskolások 1282 Ft, középiskolások 2895 Ft, ipari tanulók 4406 Ft (mind évente). Ezzel szemben az öregkorúaknál a legfőbb ilyen természetű költség a egészségügyi ellátás. Az egy főre eső egészségügyi ellátási költség 1960-ban évente 470 Ft volt (9). Nincs adatunk arról, hogy ez a költség hogyan alakult az egyes korcsoportokban, valószínűnek látszik azonban, hogy az öregekre az átlag többszöröse esik. Ugyanezt mondhatjuk a szociális gondoskodás költségeiről is. Mindennek alapján megközelítésképpen azt mondhatjuk, hogy a fiatalok, a produktív korúak és az öregek költségei — beleszámítva a juttatásokat is — a következő arányban állnak: 65 : 100 : 85. Összehasonlításképpen idézzünk néhány külföldi adatot: *Quillon* szerint (10) Franciaországban ez az arány 65 : 100 : 72, *Burgdörfer* (11) Németországra 35 : 70 : 60-at becsült, *Kaufmann* (12) pedig Svájcban 67 : 100 : 100-at vett számításai alapjául.⁴

A korösszetételt — *Bourgeois—Pichat* módszere szerint — a halandósági táblából kell venni. Az 1959—1960-as magyar férfi és női halandósági tábla a következő koromeloszlású stacionér népességet adja:

Korcsoport (év)	Férfi halandósági tábla (százalék)	Női halandósági tábla (százalék)
0—14	21,5	20,4
15—19	7,1	6,7
20—54	} 53,4	45,9
55—59		6,0
60—	18,0	21,0
	100,0	100,0

⁴ Ezekkel az arányszámokkal kapcsolatban felmerül a kérdés, hogy vajon helyes-e teljesen azonosan kezelni a gyermekek és az öregek eltartási költségeit, mert a fiatalok nevelését és oktatását bizonyos fokig „emberi beruházásnak” is tekinthetjük, amelynek „hozama” „hatékonyságát” a későbbi időszakokban fel lehet mérni, ezzel szemben az öregek eltartási költségei között nincsenek olyan elemek, amelyek később megtérülnek a népgazdaságnak. Mindez nem jelenti azt, hogy az öregek eltartására kisebb súlyt kellene helyezni, ellenkezőleg az a véleményem, hogy amikor az eltartási teher szempontjából optimális tiszta reprodukciós együtthatót keressük, helyesebb az öregek eltartási költségeit nagyobbnak venni, mert semmi sem indokolja, hogy a nyugdíjas ember kénytelen legyen szükségleteinek kielégítését az életkörülményeinek változásából

Fenti adatok alapján a [3] képlet segítségével kiszámított optimális tiszta reprodukciós együtthatókat az 1. tábla tartalmazza. Az együtthatók összehasonlítása azt mutatja, hogy az eltartási teher szempontjából optimális tiszta reprodukciós együttható

1. nagyobb, ha az egy öregkorú eltartottra számított kiadás nagyobb, tehát ha az öregeknek a többi korosztályokhoz viszonyított életszínvonala magasabb,

2. nagyobb, ha kedvezőbb halandósági táblát veszünk számításaink alapjául, tehát a jövőben a halandóság javulásával együtt nőni fog,

3. kisebb, ha a fiatalok később lépnek munkába,

4. kisebb, ha az öregek később mennek nyugdíjba.

1. A hosszú távú eltartási teher szempontjából optimális tiszta reprodukciós együttható különböző feltételezések mellett

Оптимальный нетто коэффициент воспроизводства с точки зрения продолжительности срока иждивения при различных гипотезах

Optimum Net Reproduction Rate, from the Point of View of the Long-Range Burden of Maintenance, under Different Hypotheses

A számítás alapjául szolgáló halandósági tábla (1)	A számításban improduktív korúnak tekintett korcsoportok (2)	A fiatalok, a produktív korúak és az öregek költségeinek aránya	
		65 : 100 : 85	67 : 100 : 100 (3)
		Reprodukciós együttható (4)	
1. Magyar férfi halandósági tábla, 1959—1960	0—14 és 60— éves ..	1,04	1,12
	0—19 és 60— éves ..	0,91	0,98
2. Magyar női halandósági tábla, 1959—1960	0—14 és 55— éves ..	1,32	1,41
	0—19 és 55— éves ..	1,14	1,22
	0—14 és 60— éves ..	1,16	1,24
	0—19 és 60— éves ..	1,00	1,08

По горизонтали: (1) Таблицы смертности, служащие в качестве основы расчета; (2) возрастные группы, которые в расчете трактуются в качестве нетрудоспособных; (3) соотношение расходов молодых лиц, лиц в трудоспособном возрасте и пожилых лиц (4) коэффициенты воспроизводства.

По вертикали: 1. Венгерские таблицы смертности для мужчин; 2. Венгерская таблица смертности для женщин.

Heading: (1) Life tables serving as a basis for the computation; (2) age-groups considered in the computation as being of unproductive age; (3) ratio of the expenses of young persons, persons in productive age and old persons; (4) reproduction rates.

Lateral text: 1. Hungarian life table for males; 2. Hungarian life table for females.

A jelenlegi helyzetben, amikor a fiatal és öreg eltartottak eltartási költségeinek aránya 65:85 körül van, a 15—19 éves korosztály nagyobb része aktív kereső és a nyugdíjalépés kora a többségnél 60, illetve 55 év, *1,10—1,15 körüli tiszta reprodukciós együttható látszik optimálisnak az eltartási teher szempontjából.*⁵ Ezt az értéket a jövőben növeli a halandóság javulása, csökkentheti viszont az iskolai oktatás meghosszabbodása és a későbbi nyugdíj-bavonulás.

folyó mértéken túlmenően is csökkenteni. Biológiai tényezők indokolják, hogy az öregek kevesebbet költenek élelmiszerre, nagyon kérdéses, hogy az életkörülmények változása indokoltá teszi-e a ruházati kiadások csökkenését, a nyugdíjasok kulturális és szórakozási kiadásainak pedig legalább egyenlőnek kellene lennie a produktív korúakéval.

⁵ Ez a reprodukciós együttható hosszú távon teszi minimálissá az eltartási terhet, amikor a népesség korösszetétele az adott halandóságnak és termékenységnek megfelelően stabilizálódott.

AZ ÖREGEDÉS MÁS GAZDASÁGI HATÁSAI

A kis termékenységgel járó fokozott öregedésnek az eltartási teher változásán kívül számos más gazdasági hatása is van. Nem térek ki részletebben a fogyasztási struktúrájának az öregedéssel járó átalakulására, de utalni kívánok néhány olyan hatásra, amely miatt kívánatos, hogy az öregedés ne legyen túlságosan nagy.

Minél kisebb az élveszületési arányszám, annál kisebb az évente munkába lépő fiatal korosztály és a teljes produktív korú népesség aránya. Ez *merevebbé teszi az ország foglalkozási struktúráját*, mert a fiatalok szakképzésének megfelelő irányításával kevésbé lehet azt a műszaki és gazdasági fejlődés gyorsan változó igényeihez alkalmazni; ha új szakmák iránt merül fel szükséglet, fokozottabban kell a már dolgozó és valamilyen szakmát elsajátított népesség átképzéséhez folyamodni, ez pedig veszteség a népgazdaság számára és általában az átképzendőket ellenállásába is ütközik.

Ha a népesség nő, a gazdaságfejlesztésben esetleg elkövetett strukturális tévedések hatásai bizonyos időn belül eltűnnek; például ha az ország bizonyos iparágat túlfejlesztett, a népességnek nincs szüksége annak teljes termelésére. akkor a népesség növekedésével párhuzamosan növekedő szükségletek fokozatosan elérik a kérdéses iparág teljes termelési kapacitását. Ha viszont a népesség csökken, előbb-utóbb *kihasználatlan kapacitások* jelentkezhetnek.

Növekvő népességben nagyobbak a foglalkozási előmenetel lehetőségei: fokozatosan több magasabb beosztású személyre van szükség, ezért nagyobb lehetőség van rá, hogy az alacsonyabb színtről induló személyek idővel magasabb állásokba jussanak.

Végül több gazdaságdemográfus, például *Saavy* (14) és *Myrdal* (15), felhívja a figyelmet, hogy a stacionér vagy csökkenő típusú és ennek következtében erősen öregedő népességben általában *kisebb a kezdeményezőkedv, nagyobb a konzervativizmus, ez pedig hátráltatja a műszaki és gazdasági fejlődést*.

*

Tehát a jelenlegi kis születésszám rövid távon csökkenti ugyan a gyermekek eltartásának terhet, de ennek ára a népesség fokozott öregedése következtében hosszú távon az eltartási teher megnövekedése, a nemzeti jövedelem lassúbb növekedése és az említett okok miatt általában a fejlődés megláthatatlansága.

Ahhoz, hogy a tiszta reprodukciós együtttható a hosszú távú eltartási teher szempontjából optimálisnak tekintett értéktartomány alsó határát, az 1,10-et elérje, a termékenységnak olyan mértékben kellene emelkednie, hogy a mai reprodukтив korú népesség 177 000 gyermeket szüljön évente,⁶ vagyis a jelenleginél körülbelül 45 000-rel többet. Ha egy szülés költségét a népgazdaság számára körülbelül 5500 forintnak vesszük,⁷ akkor ez egy év alatt — az egy gyermekre eső havi 650 Ft eltartási költséggel együtt — körülbelül 600 millió forint költséget jelentene, vagyis a nemzeti jövedelem kb. 4 ezrelékét venné igénybe. Ez a költség azonban 14 éven keresztül állandóan nőne, mivel újabb és újabb nagyobb korosztályok eltartásáról kellene gondoskodni. 14 év múlva az élveszületési arányszámnak az 1,1 értékű tiszta reprodukciós együtttható biztosításához

⁶ Ez azt jelenti, hogy az élveszületési arányszám 17 ezrelék körül lesz, vagyis eléri a kisebb termékenységu fejlett kapitalista országokét.

⁷ Ezt az összeget a következő költségtényezők figyelembevételével kaptam: a szülés kórházi költsége kb. 1000 Ft, a különböző segélyek kb. 1000 Ft-ra rúgnak, az öthónapos szülési szabadság költsége — 1200 Ft-os női átlagjövedelem alapján — 6000 Ft, azonban a reprodukтив korban levő nőknek csak fele van munkaviszonyban, tehát csak fele kap szabadságpénzt, a családnak a szüléssel kapcsolatos kiadása kb. 500 Ft.

szükséges növekedése így megközelítőleg 8000 millió forint költséget jelentene.⁸ Ha feltételezzük, hogy a nemzeti jövedelem e 14 év alatt évente csak 5 százalékkal nő, akkor ebben az időpontban a mainak körülbelül kétszerese lesz. Ennek a jövedelemnövekedésnek 5,5 százalékát kötné le a nagyobb születésszámnak és a több gyermek eltartásának költsége.⁹ Ha figyelembe vesszük, hogy a jövedelem növekedésével párhuzamosan a gyermekek eltartási színvonala is nő, akkor ez az arány nagyobb. 14 év után az eltartási költségek növekedése fokozatosan meglassul és nagyobb produktív korú népességre oszlik el, mert a megnövekedett korosztályok fokozatosan munkába lépnek.

IRODALOM

1. Douglas, P. H.: The Theory of Wages. New York, 1934.
2. Kornai János—Wellisch Péter: A kalkulatív kamatláb és bértarifa a hosszú lejáratú gazdaságossági számításokban. *Közgazdasági Szemle*, 1964. 1. sz. 76—91. p.
3. Fisher, J. L.—Potter, N.: Resources in the United States and the World. In: The Population Dilemma. Szerk: Hauser, P.M. Prentice—Hall, Inc. Englewood Cliffs, N.J. 1964. 94—123. p.
4. Barnett, H. J.—Morse, C.: Scarcity and Growth. The Economics of Natural Resource Availability. The John Hopkin Press, Baltimore, 1963. 164—216. p.
5. Hansen, A. H.: Gazdasági haladás és hanyatló népszaporodás. A gazdasági fejlődés feltételei. Szerk. Szakolczai György, Budapest, 1964. 121—136. p.
6. Statisztikai Évkönyv 1961. 278 p.
7. Bourgeois-Pichat, J.: Charges de la population active. *Journal de la Société Statistique de Paris*. 1950. No. 3—4. 94. és köv. p.
8. Dr. Illés György: Az abortusz-népszaporodás kérdés gazdasági vonatkozásai. *Demográfia*. 1963. 4. sz. 468—474. p.
9. Dr. Szabady Egon: Az öregedés gazdasági és társadalmi következményei Magyarországon. *Statisztikai Szemle*. 1963. 12. sz. 1055—1072. p.
10. A nemzeti jövedelem és a lakosság életkörülményei a hároméves terv időszakában. *Statisztikai Időszaki Közlemények*, 1961. 46. kötet. 45 p.
11. Quillon, B.: Les besoins comparés des vieillards et des enfants. Trois journées pour l'étude scientifique du vieillissement de la population. Fascicule IV. 1948. 29—40. p.
12. Burgdörfer, Fr.: Volk ohne Jugend. 3. kiadás. 1935. Idézi: Buquet, L.: L'optimum de la population. Paris. 1956. 263. p.
13. Kaufmann, F. X.: Die Überalterung. Zürich, 1960. 311. p.
14. Magyarország népesedése 1961. *Statisztikai Időszaki Közlemények*, 1963. 54. kötet. 267—268. p.
15. Sauvy, A.: Théorie générale de la population. I—II. Paris, 1963, 1959. 376 és 400 p.
16. Myrdal, G.: Population. A Problem for Democracy. Cambridge, 1940. 238 p.
17. Sauvy, A.: Richesse et population. Paris, 1944. 257—261. p.

ЭКОНОМИЧЕСКИЕ ВОЗДЕЙСТВИЯ ДИНАМИКИ ЧИСЛЕННОСТИ РОЖДЕНИЙ

Резюме

Нынешняя демографическая обстановка в Венгрии коренным образом отличается от положения, наблюдающегося в большинстве стран мира. Поэтому следует рассматривать экономические проблемы, связанные не с быстрым ростом населения, а с его стагнацией и сокращением.

Нынешнее низкое число рождений предоставляет возможность для более быстрого повышения дохода на душу населения, поскольку сокращается находящееся на иждивении число детей, когда же, однако, рождающиеся в настоящее время поколения вступят в трудоспособный возраст, стагнация или сокращение ресурсов рабочей силы замедлит рост национального дохода и в связи со старением населения сложится неблагоприятно сумма издержек на содержание престарелых.

Автор при помощи метода Буржоа-Пинша исчисляет ряд гипотез наиболее благоприятного — с точки зрения суммы издержек на содержание — чистого коэффициента воспроизводства и приходит к выводу, что опти-

⁸ Ebben a számításban feltételeztem, hogy a születések száma fokozatosan nő kb. 225 000-ig, hogy a tiszta reprodukciós együttható változatlan maradjon.

⁹ Sauvy (16) 1944. évi számításai szerint a francia tiszta reprodukciós együttható megnövekedése 0,88-ról 1,1—1,25 körüli értékre a műszaki fejlődés okozta nemzeti jövedelem növekedésének 10—15 százalékát kötné le. — Számításaimban Sauvyhoz hasonlóan csak a szorosan vett eltartási költségeket vettem figyelembe.

мальная величина последнего в Венгрии находится между 1,10 и 1,15. Помимо этого другие экономические последствия старения населения тоже делают желательным повышение нынешнего числа рождений.

В настоящее время число рождений надо было бы повысить на 45 000 для того, чтобы чистый коэффициент воспроизводства достиг 1,10. Это в течение первого года привело бы к обращению 4% национального дохода на издержки в связи с рождением и содержанием, а 14 лет спустя, — при предположении роста национального дохода на 5% в год, — потребовало бы 5,5% прироста национального дохода.

ECONOMIC IMPACT OF THE DEVELOPMENT OF THE NUMBER OF BIRTHS

Summary

The present Hungarian demographic situation is completely at variance with the position in most other parts of the world. Therefore what we have to examine is not the fast growth of the population but the economic problems involved by its stagnation and decline.

The present low birth number makes a quicker increase of the per capita income possible because the number of children to be kept is decreasing, however, when the new generations now being born and smaller than before, reach the productive age the stagnation or decrease will check the growth of the national income and with the increasing ageing of the population the burden of keeping the children and the old will show an unfavourable tendency.

Using the method of *Bourgeois-Pirhat* the author works out along several hypotheses the net coefficient of reproduction most favourable from the point of view of the long-range burden of maintenance. He comes to the conclusion that in Hungary the optimum value of the coefficient is 1,10—1,15. The increase of the present birth number is made desirable also by other economic effects of the increased process of ageing.

At present the number of births ought to increase by abt. 45 000 for the net coefficient of reproduction to reach the 1,10 value. In the first year it would require about 0,4 p. c. of the national income to cover the costs of confinements and keeping children, in 14 years it would represent 5,5 p. c. of the growth of national income, always assuming that in the course of these years the national income will show an annual rise of only 5 p. c.